

**EFFECTIVENESS OF THE USE OF REFLECTIVE EDUCATIONAL
TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS.**

Sultanova Nodira Rashid qizi

Researcher, Urgench State Pedagogical Institute

Annotatsiya

Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida reflektiv ta'lim texnologiyalaridan foydalanish samaradorligi nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Reflektiv ta'lim texnologiyalarining mazmun-mohiyati, ularning pedagogik jarayondagi o'rni hamda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, reflektiv metodlar (portfolio, reflektiv kundalik, case-study, o'z-o'zini baholash)ning ta'lim sifatini oshirishdagi imkoniyatlari asoslab berilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, reflektiv ta'lim texnologiyalari talabalarning mustaqil fikrlashi, kasbiy o'zini anglash va pedagogik faoliyatga tayyorgarligini sezilarli darajada oshirishi aniqlangan.

Kalit so'zlar: reflektiv ta'lim, pedagogik texnologiyalar, oliy ta'lim, kasbiy kompetentlik, refleksiya, innovatsion ta'lim, bo'lajak o'qituvchi.

Аннотация

В данной статье теоретически и практически анализируется эффективность использования рефлексивных образовательных технологий в высших учебных заведениях. Раскрываются сущность рефлексивных образовательных технологий, их роль в педагогическом процессе и значение в развитии профессиональной компетентности будущих учителей. Также обоснованы возможности таких методов, как портфолио, рефлексивный дневник, case-study и самооценка, в повышении качества образования. Согласно результатам исследования, рефлексивные технологии значительно повышают уровень самостоятельного мышления студентов, их профессиональное самосознание и готовность к педагогической деятельности.

Ключевые слова: рефлексивное обучение, педагогические технологии, высшее образование, профессиональная компетентность, рефлексия, инновационное обучение, будущий учитель.

Abstract

This article provides a theoretical and practical analysis of the effectiveness of using reflective learning technologies in higher education institutions. It explores the essence of reflective learning technologies, their role in the pedagogical process, and their importance in developing the professional competence of future teachers. The possibilities of methods such as portfolio, reflective diary, case-study, and self-assessment in improving the quality of education are also substantiated. According to the research results, reflective learning technologies significantly enhance students' independent thinking, professional self-awareness, and readiness for pedagogical practice.

Keywords: reflective learning, pedagogical technologies, higher education, professional competence, reflection, innovative education, future teacher.

KIRISH

Zamonaviy oliy ta'lim tizimida ta'lim sifatini oshirish, raqobatbardosh va kompetent mutaxassislarni tayyorlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Globalizatsiya jarayonlari, raqamli texnologiyalarning tez sur'atlarda rivojlanishi hamda mehnat bozorining o'zgaruvchan talablari oliy ta'lim muassasalaridan innovatsion yondashuvlarni joriy etishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan reflektiv ta'lim texnologiyalari ta'lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi muhim pedagogik vositalardan biri sifatida e'tirof etiladi.

Refleksiv ta'lim texnologiyalari talabalarning o'quv jarayonida faol subyekt sifatida ishtirok etishini ta'minlaydi. Ular nafaqat bilim olishga, balki o'z bilimini tahlil qilish, baholash va takomillashtirishga yo'naltirilgan bo'lib, bu jarayon talabalarda mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashuv va kasbiy o'zini anglash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida refleksiv yondashuv muhim kasbiy ahamiyatga ega bo'lib, ularning pedagogik kompetentligini shakllantirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Refleksiya shaxsning o'z faoliyati, fikrlari va xatti-harakatlarini anglash, tahlil qilish hamda ularga tanqidiy baho berish jarayoni sifatida talqin etiladi. Pedagogik faoliyatda refleksiya o'qituvchiga o'z dars jarayonini tahlil qilish, qo'llagan metodlarining samaradorligini baholash hamda o'quvchilar bilan o'zaro munosabatlarini takomillashtirish imkonini beradi. Bu esa kasbiy rivojlanishning uzluksizligini ta'minlaydi.

Shu sababli, oliy ta'lim muassasalarida refleksiv ta'lim texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini o'rganish, ularning pedagogik jarayondagi o'rnini aniqlash hamda amaliyotga tatbiq etish bugungi kunning muhim ilmiy-pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada aynan shu masalalar nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Refleksiya va refleksiv ta'lim texnologiyalari zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida keng o'rganilayotgan muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu tushuncha va yondashuvlarning nazariy asoslari J. Dewey, D. Schön, L. Vygotsky, J. Piaget kabi olimlarning ilmiy qarashlariga borib taqaladi.

J. Dewey refleksiyani inson tafakkurining muhim shakli sifatida talqin qilib, uni muammoli vaziyatni anglash, tahlil qilish va asoslangan qaror qabul qilish jarayoni deb hisoblaydi. Uning fikricha, refleksiya inson tajribasini chuqur anglash va uni yangi bilimga aylantirishning asosiy vositasidir. Bu yondashuv ta'lim jarayonida talabalarni mustaqil fikrlashga yo'naltirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

D. Schön esa refleksiyani kasbiy faoliyatning ajralmas qismi sifatida ko'rib, uni ikki asosiy shaklga ajratadi: faoliyat jarayonidagi refleksiya (reflection-in-action) va faoliyatdan keyingi refleksiya (reflection-on-action). Ushbu nazariya pedagogik amaliyotda o'qituvchining doimiy o'zini tahlil qilishi va kasbiy qarorlarni tezkor ravishda qayta ko'rib chiqish zarurligini asoslaydi.

L. Vygotsky refleksiyani shaxsning ijtimoiy tajriba asosida rivojlanishi bilan bog'liq psixologik jarayon sifatida izohlaydi. Uning madaniy-tarixiy nazariyasiga ko'ra, insonning fikrlash jarayoni ijtimoiy muhit va hamkorlikdagi faoliyat orqali shakllanadi, bu esa refleksiv tafakkurning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Pedagogik texnologiyalar sohasida olib borilgan tadqiqotlarda N.A. Muslimov, O'.Q. Tolipov, M. Usmonboyeva, B.X. Xodjayev va boshqa olimlar refleksiv yondashuvni kompetensiyaviy ta'limning muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etganlar. Ularning ilmiy ishlarida refleksiya o'qituvchining kasbiy rivojlanishini ta'minlovchi asosiy mexanizm sifatida qaraladi.

Ushbu olimlar fikricha, refleksiv ta'lim texnologiyalarini ta'lim jarayoniga joriy etish talabalarda mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish, o'z-o'zini baholash va kasbiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, portfolio, case-study, refleksiv kundalik va o'zaro baholash kabi metodlar talabalarning kasbiy kompetentligini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Shuningdek, so'nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar refleksiv yondashuvning ta'lim sifatini oshirish, o'qituvchilarning innovatsion fikrlashini rivojlantirish hamda kasbiy faoliyat samaradorligini kuchaytirishdagi ahamiyatini yanada chuqurroq ochib bermoqda.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili refleksiya va reflektiv ta'lim texnologiyalarining pedagogik jarayonda muhim o'rin tutishini va ularning bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlashda asosiy omillardan biri ekanligini tasdiqlaydi.

Reflektiv ta'lim texnologiyalarining mazmuni

Reflektiv ta'lim texnologiyalari oliy ta'lim jarayonida talabalarning o'z o'quv faoliyatini anglash, tahlil qilish va baholashga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar tizimini ifodalaydi. Ushbu texnologiyalar ta'lim oluvchini bilimni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol tahlil qiluvchi subyekt sifatida shakllantiradi. Natijada talaba o'z faoliyatini tahlil qilish orqali yangi bilimlarni mustahkamlash va mustaqil xulosalar chiqarish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Reflektiv ta'lim texnologiyalarining turlari

Oliy ta'lim muassasalarida reflektiv yondashuvni amalga oshirishda bir qator samarali texnologiyalar qo'llaniladi. Jumladan:

- *Portfolio texnologiyasi* – talabaning o'quv va kasbiy rivojlanishini tizimli ravishda jamlash va tahlil qilish imkonini beradi;

- *Reflektiv kundalik* – o'quv jarayonidagi fikrlar, xulosalar va o'z-o'zini tahlil qilishni yozma shaklda ifodalashga xizmat qiladi;

- *Case-study (vaziyatli tahlil)* – real pedagogik muammolarni tahlil qilish va ularga yechim topish ko'nikmalarini rivojlantiradi;

- *O'z-o'zini va o'zaro baholash* – talabalarda tanqidiy fikrlash va adolatli baholash kompetensiyasini shakllantiradi;

- *Reflektiv muhokamalar* – guruhda fikr almashish orqali tahliliy fikrlashni rivojlantiradi.

Reflektiv texnologiyalarning samaradorligi

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, reflektiv ta'lim texnologiyalaridan foydalanish talabalarning bir qator kompetensiyalarini rivojlantiradi. Xususan:

- mustaqil fikrlash va tahlil qilish qobiliyati oshadi;
- kasbiy o'zini anglash darajasi rivojlanadi;
- pedagogik qaror qabul qilish ko'nikmalari shakllanadi;
- o'quv jarayoniga mas'uliyatli yondashuv kuchayadi;
- nazariy bilimlarning amaliyot bilan bog'lanishi ta'minlanadi.

Oliy ta'lim jarayonida qo'llash xususiyatlari

Reflektiv ta'lim texnologiyalarini samarali joriy etish uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlar muhim hisoblanadi: o'quv jarayonida interfaol metodlardan foydalanish, talabalar mustaqil ishini kuchaytirish, zamonaviy raqamli vositalarni qo'llash hamda o'qituvchi va talaba o'rtasida hamkorlik muhitini yaratish.

Bunday yondashuv talabalarning faolligini oshiradi va ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatga puxta tayyorlaydi.

Natijaviy tahlil

Umumiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, reflektiv ta'lim texnologiyalari oliy ta'lim jarayonida nafaqat bilim berish, balki shaxsni rivojlantirish vazifasini ham bajaradi. Ular bo'lajak mutaxassislarining kasbiy kompetentligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi hamda ta'lim sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda oliy ta'lim muassasalarida reflektiv ta'lim texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini o'rganish maqsadida bir qator ilmiy-pedagogik metodlardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi hamda reflektiv ta'lim nazariyalari tashkil etadi.

Tadqiqot jarayonida ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish metodi orqali reflektiv ta'lim texnologiyalarining nazariy asoslari, ularning mazmun-mohiyati va pedagogik jarayondagi o'rni o'rganildi. Mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari, monografiyalari hamda ilmiy maqolalari asosida umumiy ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Shuningdek, qiyosiy tahlil metodi yordamida turli pedagogik yondashuvlarda reflektiv ta'lim texnologiyalarining qo'llanilishi va samaradorligi solishtirildi. Bu metod orqali reflektiv yondashuvning an'anaviy ta'limdan farqli jihatlari hamda uning ustunliklari aniqlandi.

Tizimli yondashuv metodi esa reflektiv ta'lim texnologiyalarini yaxlit pedagogik tizim sifatida ko'rib chiqishga imkon berdi. Ushbu yondashuv asosida portfolio, case-study, reflektiv kundalik va o'z-o'zini baholash kabi metodlar o'zaro bog'liq tizim sifatida tahlil qilindi.

Umumlashtirish va sintez metodlari orqali olingan natijalar tizimlashtirildi hamda reflektiv ta'lim texnologiyalarining oliy ta'lim jarayonidagi samaradorligi bo'yicha yakuniy xulosalar ishlab chiqildi.

Tadqiqot davomida pedagogik kuzatuv va amaliy tahlil elementlaridan ham foydalanildi. Bu esa reflektiv texnologiyalarning talabalarning mustaqil fikrlashi, kasbiy o'zini anglash va pedagogik kompetentligini rivojlantirishdagi real ta'sirini aniqlash imkonini berdi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida reflektiv ta'lim texnologiyalaridan foydalanish talabalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Xususan, reflektiv yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarda mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish va o'z faoliyatini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi aniqlandi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, reflektiv texnologiyalar qo'llanilgan guruhlarda talabalar o'z o'quv faoliyatiga nisbatan ongli yondashuvni shakllantirgan, dars jarayonida faol ishtirok etgan hamda o'z xatolarini tahlil qilish orqali ularni bartaraf etishga intilgan. Bu esa ularning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qilgan.

Ayniqsa, portfolio texnologiyasi talabalarning o'z rivojlanish jarayonini tizimli kuzatish va baholash imkonini bergani bilan samarali natija bergan. Case-study metodlari esa real pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va ularga mos yechim topish ko'nikmalarini shakllantirgan. Reflektiv kundaliklar esa talabalarda o'z-o'zini tahlil qilish va xulosalar chiqarish madaniyatini rivojlantirgan.

Shuningdek, o'z-o'zini va o'zaro baholash jarayonlari talabalarning adolatli fikrlash, mas'uliyatni his qilish hamda jamoaviy ishlash ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qilgan. Natijada ularning kommunikativ va metodik kompetensiyalari sezilarli darajada rivojlangan.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, refleksiv ta'lim texnologiyalarining samaradorligi o'qituvchining metodik mahorati, ta'lim muhitining tashkil etilishi hamda talabalarning faollik darajasiga bevosita bog'liq hisoblanadi. Agar ta'lim jarayoni tizimli va maqsadli tashkil etilsa, refleksiv yondashuv yuqori samaradorlik beradi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari refleksiv ta'lim texnologiyalarining oliy ta'lim jarayonida muhim o'rin tutishini va ularni keng joriy etish talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda samarali vosita ekanligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, oliy ta'lim muassasalarida refleksiv ta'lim texnologiyalaridan foydalanish talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda muhim va samarali pedagogik vosita hisoblanadi. Refleksiv yondashuv talabalarda o'z o'quv faoliyatini ongli tahlil qilish, baholash va takomillashtirish ko'nikmalarini shakllantiradi, bu esa ularning mustaqil fikrlash darajasini oshiradi.

Shuningdek, refleksiv ta'lim texnologiyalari talabalarning tanqidiy fikrlash, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, qaror qabul qilish va o'z-o'zini baholash kabi muhim kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatga puxta tayyorgarligini ta'minlaydi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, portfolio, case-study, refleksiv kundalik va o'zaro baholash kabi metodlar refleksiv yondashuvni samarali amalga oshirishda eng muhim vositalar hisoblanadi. Ushbu texnologiyalar ta'lim jarayonini faollashtiradi hamda talabalarning o'z ustida ishlashga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytiradi.

Umuman olganda, refleksiv ta'lim texnologiyalarini oliy ta'lim jarayoniga tizimli va keng miqyosda joriy etish ta'lim sifatini oshirish, bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish hamda ularni zamonaviy mehnat bozoriga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Dewey J. *How We Think*. Boston: D.C. Heath and Company, 1933.
2. Schön D.A. *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books, 1983.
3. Vygotsky L.S. *Mind in Society*. Cambridge: Harvard University Press, 1978.
4. Piaget J. *The Psychology of Intelligence*. London: Routledge, 1950.
5. Kolb D.A. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. New Jersey: Prentice Hall, 1984.
6. Zeer E.F. *Professionalnoe obrazovanie i professionalnoe razvitie lichnosti*. Moskva, 2015.
7. Zimnyaya I.A. *Klyuchevye kompetencii kak rezultat sovremennogo obrazovaniya*. Moskva, 2003.
8. Muslimov N.A. *Kasbiy ta'lim pedagogikasi*. Toshkent: Fan, 2017.
9. Tolipov O'., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalar*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
10. Xodjayev B.X. *Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent, 2020.

11. Avliyoqulov N.X. *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. Toshkent, 2014.
12. Azizxo'jayeva N.N. *Pedagogik mahorat va texnologiyalar*. Toshkent, 2019.
13. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini rivojlantirishga doir normativ-huquqiy hujjatlar to'plami. Toshkent, 2021.
14. Shukurov A. Refleksiv ta'lim texnologiyalari va kompetentlikni rivojlantirish muammolari. Ilmiy maqolalar to'plami, Toshkent, 2022.
15. Karimov I. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va kadrlar tayyorlash masalalari. Toshkent, 2020.